

drugega v smislu medsebojne povezanosti, kot jo narekuje izravnana in urejena družba, se v osnovi povežejo in usmerijo k skupnemu smotru, ves njihov duhovni napor velja ostvaritvi in obvarovanju človeškega napredka. Te naravne zveznosti in sredotežnosti pa ne more biti v ureditvi, ki človeka vsestransko utesnjuje in uklepa, tako da je njen celotnostni nazor, ki le navidezno krije še poostrena družbena nasprotja, duhovno nasilje nad večino.

Red, ki ne izravnava življenja na temelju enakosti in svobode človeka, ne more omejiti svoje veljave in oblasti na določen narod. Neskladnost in sredobežnost njegovih sestavnih delov ga silita vedno dalje brez konca. Sila ima prosto pot in slednjič zmaga, kdor je močnejši in si more v imenu svoje moči razširiti življenjski prostor. Mali narodi so v svetu imperialističnih zavojevanj nekaj velikih sil obsojeni, da jih imperiji stró. Če so bili trenutki, v katerih se je v tekmi teh sil ponudila malim narodom prilika, da so zaživeli in si do neke mere uredili samostojno življenje, vidimo danes, kako je njihova usoda slej ko prej zvezana z imperialnimi silami in zato čisto negotova. München je to očitno pokazal.

Nobena druga pot ne more voditi k smotru, da se prav vsi narodi povežejo v skladno skupnost in celotnost človeškega rodú kot ta, da bodi izhodišče in smoter vsega prizadevanja element, ki je vsem skupen: človek. Na tem temelju sloneča popolna in celotna demokracija bo močnejša kot katera koli sila, da izvojuje in obvaruje današnjemu človeku vse, za kar mu gre. Zavest bistvenega konflikta, ki obstoji danes med demokratičnim in nedemokratičnim celotnostnim nazorom, je najdragocenejše spoznanje, ki so nam ga dali zadnji meseci. Albert Kos.

Politični obzornik

Brez varnostnih temeljev

Aneksija Češke, ki je z enim mahom zrušila münchensko konstelacijo, je dokončno razbila vsako iluzijo o pomirjeni Evropi. Po vsej logiki razvojnih zakonitosti povojne Evrope si stojita nasproti dve fronti, ki si z mrzlično diplomatsko delavnostjo ustvarjata pozicije, medtem ko male evropske države predstavljajo objekt te politične borbe. Medsebojna nasprotja med velesilami se kažejo vedno bolj kot nepremostljiva. Vsaka pot dosedanjih političnih metod v mednarodnih odnošajih bi vodila na eni ali drugi strani do usodnih kapitulacij. Tako se je negotovost, ustvarjena v Versaillesu, ki jo je za nekaj časa preglasil romantično optimistični intermezzo Locarna, morala po omenjeni logiki razviti v stanje, kjer se vse dosedanje politične metode medsebojnega sporazumevanja umikajo zopet direktni akciji.

Ko je 8. januarja l. 1918. Woodrov Wilson formuliral v 14 točkah predloge za bodočo politično ureditev sveta, so narodi sprejeli njegove besede z ogromnim navdušenjem. Nov idejni temelj, na katerem naj bi počivala organizacija sveta, se je zdel kljub abstraktnosti trajen in soliden. Načela kot samoodločba in enakopravnost narodov, diplomacija ob kontroli ljudstva in Društvo narodov, „ki mora s skupnim jamstvom zagotoviti malim in velikim narodom teritorialno nedotakljivost in politično svobodo“ (Wilson), pomenijo prodor demokratične zamisli v mednarodne odnošaje ljudstev. Osnovna misel Wilsonovih poslanic je bila, da more biti le demokracija trajna osnova mednarodnega miru, da so ljudski interesi skupni in da se le prosti narodi morejo sporazumeti za medsebojen pravičen mir.

Toda mir v Evropi so ustvarjali praktiki imperializma, ne ideolog demokracije. Antanta je znala v svetovni vojni spraviti v sklad borbo za svoje ekonomskopolitične interese in Wilsonova gesla o svetovni demokraciji, ki so bila pa namenjena vsem militarizmom in absolutizmom brez razlike. Tako je svetovna vojna, v osnovi čisto imperialističen spor o razdelitvi sveta, pod Wilsonovim ideološkim vodstvom in potem ko je antanta sprejela Masarykov program o razbitju Avstro-Ogrske, postala križarska vojska demokracije, borba za priznanje nacionalne ideje in za existenco malih narodov. Pod to površino pa so se skrivala imperialistična stremjenja in spretno negovano šovinistično sovraštvo.

Kot največjo tragiko poveljnega časa pravilno ugotavlja v uvodu neke svoje knjige grof Sforza dejstvo, da so ljudje po vojni, postavljeni v nov svet, še vedno mislili s starimi možgani in čutili s starimi srci. Svobodni in suvereni narodi, o katerih je Wilson govoril, so imeli le malo pojma, kako naj se ustvari trajni in pravični red. „Kaznovati Nemčijo in njene zaveznike tako občutno, da ne bo več vojne!“ je bilo takrat vladajoče občutje velike večine evropskih ljudstev.

Pod videzom pravičnosti so Nemčijo stigmatizirali na mirovnih pogajanjih kot edinega krivca vojne. V pogledu malih narodov je bilo res ustvarjeno mnogo pravičnejše stanje, kot je vladalo pred vojno. Tako je bila ustvarjena predstava, da brani Anglija in Francija težnje malih narodov po enakopravnosti, ki so uresničljive le v demokraciji, bolj iz nekega globljega prepričanja, izhajajočega iz bistva obeh zapadnih demokracij, kot pa iz svojih imperialnih interesov. Versailles da pomeni poraz nemškega in avstro-ogrškega absolutizma in zmago demokracij. V resnici je nov evropski red pomenil le triumf imperialistične politike. Vojna konstelacija po mirovnih pogajanjih nikakor ni bila zrušena. Fronte zmagovalcev in premagancev so ostale. Društvo narodov, ki bi naj bilo instrument miru, je postalo instrument zmagovalcev, ne zveza narodov, temveč zveza držav, dominionov in kolonij. S tem pa je bil premagan Wilson in njegovih 14 točk, z njim je padla vizija o svetovni demokraciji in trajnega miru.

Angleži sami priznavajo, da je ena najbolj značilnih tradicionalnosti angleške diplomacije ta, da izgubi vsaka zveza na vrednosti, čim je dosežen cilj. Cilj angleško-francoske zveze, zrušiti Nemčijo in upostaviti novo razmerje sil v Evropi je bil po svetovni vojni dosežen. Anglija se je začela vedno bolj odmikati od Francije, kajti osnovna teza angleške politike — evropsko ravnovesje — se je sumljivo visoko pomaknila v korist Francije. Amerika se je po Wilsonovem porazu v Versaillesu zopet odmaknila v izolacionizem, ustvarjat si s pomorskimi sporazumi postojanke v Atlantiku in Pacifiku.

V ospredje vsega političnega dogajanja na evropskem kontinentu je stopilo francosko-nemško nasprotje. Z naslonitvijo na versajska mirovna določila je francoska diplomacija, ki ji je kot najmočnejši sili pripadla vsa iniciativa na kontinentu, podvzela v letu 1919.—1923. eno najbolj grobih političnih borb, ki je kaj malo ustrezala tradicijam francoske demokracije in humanizma. Z mrežo dvostranskih paktov s protirevizionističnimi državami je skušala francoska politika obkrožiti Nemčijo, na tihem pa je s podpiranjem separatističnih tendenc v južni Nemčiji še vedno računala z razkosanjem nemškega ozemlja. Francoske aspiracije so šle preko meja, določenih v Versaillesu, za odcepitvijo delov Nemčije predvsem Porurja, katerega premogovni skladi so predstavljali za francosko industrijo surovino življenjskega pomena. S stalnim pritiskom v vprašanju repa-

racij je Francija onemogočala vsaki vladi v Nemčiji daljše življenje. Reparacijsko vprašanje je bilo leta 1923. Poincaréju razlog, da je poslal francosko armado v Porurje po premog.

Porurska ekspedicija se je končala z neuspehom Francije. Anglija se je z izbornim čutom za evropsko ravnesje naglo približala Nemčiji. Amerika je bila pripravljena reševati reparacijski problem in sodelovati s svojim kapitalom v Nemčiji, ki bi gospodarsko konsolidirana nudila kapitalu velike možnosti uveljavljanja. Dawesova komisija je sestavila načrt plačevanja reparacij, v Nemčijo so začela pritekati ameriška posojila, čemur je sledila konjunktura in doba vseplošnega gospodarskega optimizma.

Porurski konflikt in vsi dogodki okrog njega so dokazali, da z versajskimi pogodbami ni mogoče nikamor več naprej. V Franciji je prvi to spoznal Aristide Briand, ki je v tem času zaokrenil smer francoske politike in jo z iskrenim prizadevanjem za francosko-nemško prijateljstvo pripeljal na pot locarnskega sporazuma. Krmilo nemške zunanje politike je leta 1924. prešlo v roke Gustava Stresemanna, ki je pod patronanco nemške socialne demokracije dokaj verno sledil Briandu. Rednemu nemškemu plačevanju reparacij je sledilo izpraznjenje zasedenega Porurja, 16. okt. 1925 so si v Locarnu Nemčija, Belgija in Francija zagarantirali nedotakljivost meja. V Locarnu se je šele zrušila vojna konstelacija in se je začela era tistega političnega optimizma, ki je značilen za ves čas do leta 1932. Nemčija je bila sprejeta v koncert sil in postala zopet subjekt evropske politike. Naslednje leto je prišla nemška delegacija v Ženevo.

Znova je bila predmet političnih razglabljanj vizija o trajnem miru in konsolidirani Evropi, to pot v obliki Briandove zamisli o organizaciji evropske unije. Locarno in vstop Nemčije v Društvo narodov so bili prvi uspehi k uresničitvi Briandove zamisli. Ženevski protokol naj bi predstavljal nadaljnjo etapo te politike. Toda ko je Anglija odklonila svoj pristanek na ženevski protokol, ki bi občutno zmanjšal prestiž njene imperialne politike, je zadala Društvu narodov udarec, ki je to institucijo že takrat obsodil na počasno umiranje. Zamisel o večnem mednarodnem garancijskem paktu, ki naj bi iz Evrope in sveta odstranil nemir in bil osnova trajnemu političnemu redu, je leta 1925. propadla iz prav istih vzrokov, kot je leta 1919. propadla Wilsonova zamisel.

Leta 1928. je bil mesto trdno osnovanih garancij o miru podpisan v Parizu Briand-Kelogov pakt, velika prisega miru, brez točnejših obveznosti. Države podpisnice se zavezujejo, da bodo evropske spore reševale na miren način.

Ta akt bolj manifestativne kot praktično-politične narave ni mogel preprečiti, da se ni Evropa v rokah francoske politike znašla v dokaj čudnem položaju. V Ženevi je Briand vztrajno propovedoval mir in pripravljaval manifest o evropski uniji. V Parizu pa je isti Briand zavijal Francijo v prijateljske in vojaške pakte. In ko je leta 1930. z manifestom o evropski uniji doživel v Ženevi poraz, je vojni minister Maginot začel na vzhodni meji Francije graditi pas utrdb iz betona in železa.

Vendar trajajo razni poizkusi, ustvariti iz ženevske ustanove instrument, ki bi služil trajnemu miru, še vse do leta 1932. Na francosko-nemški strani se je še vedno smatralo za izhodišče politično prijateljstvo, ki sta ga utrdila Briand in Stresemann. Izpraznjenje zasedenega Porenja, črtanje reparacij v Lausanni in priznanje enakopravnosti Nemčije na razorožitvenih konferencah pa so bili že zadnji jesenski sadeži locarnske pomladi.

S polomom new-yorške borze leta 1929. se je zrušilo gospodarsko ravnotežje tudi v njeni koloniji, Nemčiji. Z gospodarskimi polomi ji slede po vrsti vse dr-

žave kapitalističnega sveta. Nemčija se je pričela dušiti v notranjepolitičnih težavah. Januarja 1933 je s pomočjo velekapitala dobil v roke vodstvo Nemčije Adolf Hitler.

Po letu 1932. prenehajo poizkusi, dati neurejeni Evropi nov politični statut, ki bi ji zagotovil mirno sožitje. Razorožitvene konference od leta 1930.—1935. so se končale s popolnimi neuspehi. Panevropsko gibanje pa je zamrlo v Coudenhove-Calergijevih jeremijadah. Vojni potenciali posameznih držav so zrastle v neslutene višine, versajska Evropa je z aneksijo Avstrije in zlomom Češke razpadla.

Francoska diplomacija je po Briandovi smrti leta 1932. pod Boncourjevim in Barthoujevim vodstvom in pozneje še deloma pod vlado ljudske fronte skušala navidez graditi na Briandovi politični zapuščini. Toda Hitlerjev nastop v Nemčiji in s tem novi nemški zunanjepolitični kurz, ki se je pričel z izstopom iz D. N. in odhodom nemških delegatov z razorožitvene konference, je bil premočan demanti za iskrenost te politike. Francoska diplomacija je morala zapustiti pota nerealnih panevropskih sanjarij in oditi pogajat se v Moskvo za vojaško pomoč v primeru neizzvanega napada.

Nesrečni Lavalov nastop v abesinskem vprašanju in nova defenzivna smer francoske politike so leta 1935. začele potiskati iniciativo v roke Anglije. Italijanski pohod v Abesinijo je za nekaj časa odvrnil pozornost od Srednje Evrope, ki je predstavljala središče političnih napetosti, na Ženevo, kjer se je odigral diplomatski boj med Anglijo in Italijo. Anglija se je čutila po italijanski akciji resno ogroženo v Sredozemlju, vendar ne toliko, da bi tvegala z Italijo oborožen konflikt. Zato so v D. N. sklenjene sankcije propadle, Eden se je kot zunanji minister umaknil v ozadje, D. N. pa je dokazalo, da ni življenja spodobno.

V tej politični situaciji sta se ideološko sorodna sistema vkljub nekaterim križajočim se interesom, ki so ju še razdvajali, morala znajti. Italija, ki si je na čelu revizionističnega bloka dolgo časa skušala ustvarjati baze in ohraniti iniciativo v Podonavju, je dala tu proste roke Nemčiji in se sama obrnila proti Sredozemskemu morju.

Tako je bilo Hitlerju mogoče, da je računajoč s politično dekadenco zapada sistematično pričel rušiti vse ostanke versajskega političnega reda. Ta faza nemške zunanje politike, ki nosi uradno naslov „borba za nemško enakopravnost“, je imela svoj epilog v septembrski krizi 1938.

Način reševanja abesinskega vprašanja in v še večji meri „nevmešavanja v španskem vprašanju“ je pokazal, da male države od D. N. nimajo več kaj pričakovati. Tako so pričele te države, predvsem one, ki so tvorile verigo francoskega sistema v Evropi, s takoiimenovano nevtralnno ali realno politiko. S tem pa je padlo načelo o nedeljivem miru in kolektivni varnosti, na katerem je slonel ves evropski red. Francoski sistem se je pričel razkrajati, zadnjo postojanko, ki je vzdržala do konca, ČSR, je Daladier prostovoljno izročil v Münchenu v roke Nemčiji.

Francoska diplomacija je mahoma prenehala biti vodilna na kontinentu. Na vzhodni meji vedno bolj ogrožena in celo v naglem razpadanju svojega podonavskega in vzhodnega sistema je vkljub vladi ljudske fronte, ki je v načelu zagovarjala nadaljevanje Briandove smeri, postajala vedno bolj odvisna od Anglije. Ta je pod vlado konservativne „National Government“ dosledno ovirala vsako pozitivno rešitev španskega vprašanja in s sporazumevanjem z Italijo

izpodbijala francosko levico. Potem ko se je to posrečilo in ko je na Quai d'Orsay-u zagospodaril njen zaupnik Georges Bonnet, ni bilo več vzroka, da ne bi oživel zopet „Entente Cordiale“ in potisnili Francijo v vlogo angleškega satelita. Spoznanje v Münchenu je predstavljal prvo veliko kapitulacijo te smeri v francoski politiki. Francova zmaga v Španiji drugo.

Kljub vsem iluzijam, ki so se deloma umetno ustvarjene pojavile po münchenskem akordu v Franciji in Angliji, je najbrž malokdo verjel, da more biti münchenska ureditev trajnejši varnostni temelj evropskega reda. Velika verjetnost je, da je bil celo Chamberlainov optimizem v septembru nekoliko neiskren. Z zadnjimi dogodki v Češki je Nemčija sama najbolj demantirala vsak optimizem.

Nova faza nemške zunanje politike, ki nosi naslov „borba za nemško enakopravnost“, je pri zapadnih velesilah naletela na odpor. Evropsko ravnovesje se je premaknilo visoko v korist držav „osi“, vsako neravnovesje v Evropi pomeni ogrožanje angleškega imperija. Z mrežo enostranskih in dvostranskih pogodb skuša angleška diplomacija zaježiti nemško prodiranje in upostaviti izven ženevske institucije zopet načelo nedeljivega miru nasproti načelu lokalizirane vojne, ki ga skušata uveljaviti Italija in Nemčija.

Evropa ni mogla v dvajsetih letih do konca realizirati niti ene velikih mirovno-političnih zamisli, ki bi odstranile nemir in postavile trdne varnostne temelje, na katerih naj bi slonel evropski red. Wilson in Briand bosta ostala v galeriji pokojnih politikov kot človeka, ki sta hotela ustvarjati preko svojega časa in svojih razmer. Zato so njune zamisli kljub vsem visokim pozitivnim vrednotam, ki so jih vsebovale, propadle.

Odkar je ženevska institucija tako klavrno prenehala in so padli zadnji ostanki versajske politične ureditve, ne moremo več govoriti o evropskem redu. Človek gleda danes brez vsakih perspektiv v bližnjo bodočnost. Zdi se, da gredo evropska ljudstva težkim preizkušnjam pa tudi novim spoznanjem nasproti.

Vlado Vodopivec.

Kritika

Tri knjige Mohorjeve družbe

1.

Janez Jalen, Cvetkova Cilka. Mohorjeva knjižnica 100. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1938. Str. 255.

Zgodba, ki jo je pisatelj-duhovnik postavil v bohinjske hribe, skuša s svojo problematiko ter podrobnim risanjem okolja ustvariti bralcu čim vernejšo podobo gorenjskega kmeta ter zemlje, na kateri živi. A kakor so se pisatelju posrečili nekateri idilični prizori, je jedro zgodbe (Cilkina krivda in pokora, ki si jo naloži) neprepričevalno, v posameznih podrobnostih psihološko neutemeljeno in naivno. Da bi dosegel čim večjo plastičnost, se je Jalen spuščal mestoma v kar prepodrobno risanje okolja, zlasti narave (pri orisu le-te se je pisatelj omejil skoraj izključno na naštevane raznih vrst rastlin ter ptičev), zato je dolgovestnost posameznih prizorov ter s tem zgodbe same nekoliko utrudljiva. Risanje oseb, zlasti osrednje postave, Cvetkove Cilke, je kljub vsej pažnji in trudu, dati tem kmetiskim ljudem čim več resničnih črt in globine, več ali manj ponesrečeno. Na kmečkega človeka gleda Jalen še vedno z očmi vzgojitelja ter dušnega pa-